

BİR ÂYANIN MUHALLEFATI

HAVZA VE KÖPRÜ KAZALARI ÂYANI KÖR İSMAIL - OĞLU HÜSEYİN
(Musadere olayı ve terekenin incelenmesi)

YAVUZ CEZAR

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İktisat Tarihi Asistanı

I. G İ R İ Ş

Arşivlerimizde bulunan “*muhallefat kayıtları*”¹ Türk iktisadî ve sosyal tarihinin aydınlığa kavuşturulması bakımından çok değerli belgeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlar üzerinde yapılacak çalışmalar, herşeyden önce ölenlerin servetleri ve her türlü ilişkileri hakkında değerli bilgiler sağlayabileceği gibi, bir fiyat tarihinin yazılabilmesi için de bunlar önemli birer kaynak olma özelliğine sahiptirler. Öte yandan söz konusu muhallefat kayıtları *musadere olayı* ile birlikte ele alındığında, bunlardan iktisat tarihçisinin sağlayacağı faydanın alanı daha da genişlemekte ve böylece Osmanlı malî politikasındaki önemli bazı noktaları aydınlatılabilmek olanakları doğmaktadır.

Tarihimiz için genel ve sağlıklı sonuçların elde edilebilmesi muhakkak ki uzun yılları gerektiren ve mümkün olduğu kadar çok veriye dayanan araştırmaların tamamlanmasına bağlıdır. Yoksa, muhallefat defterleri ve musadere olayı üzerinde yapılacak gelişigüzel çalışmalar tarihimizin iktisadî yorumu için faydalı olmak şöyle dursun, yanıltıcı sonuçlar elde edilmesine yol açabilir. Nitekim bazı kişilere ait muhallefat defterleri üzerinde yaptığımız çalışmalar bize bunların, İmparatorluğun genel bünyesi içinde olduğu kadar kendi sosyal sınıfları içinde de atipik örnekler olabileceği izlenimini vermiştir.

¹ Osmanlı idarî ve malî terminolojisinde “muhallefat” dendiği zaman ölen veya öldürülen kişilerin geride bıraktıkları her türlü mal, eşya ve para (borçları ve alacakları da dahil olmak üzere) sı kastedilir. *Muhallefat kayıtları* da bu geride bırakılanlarla ilgili her türlü yazışmayı ihtiva eden belgeler demetini ifade eder. *Muhallefat Defteri* dendiğinde ise, kişinin geride bıraktığı şeylerin sadece listesini anlamak gerekir.

Bu konudaki çalışmalarda, her muhallefat sahibini önce kendi sosyal sınıfı içinde bir yere oturtmak gerekir ki, bu da söz konusu sosyal sınıflar hakkında bir takım ön bilgiler gerektirecektir. Oysa, çoğu zaman bu ön bilgilerin de tarihçinin elinde hazır olmadığını, araştırmaya bağlı olduğunu belirtelim. Örnek vermek gerekirse, tarihimizde önemli bir yer tutan ve burada bizi de ilgilendirecek olan âyanları gösterebiliriz. Nitekim herhangi veya belli bir âyana ait muhallefat kayıtlarının incelenmesi, âyan sınıfı hakkında yeterli ve genel bir ön bilgiye sahip olmadığımız için belki fazla bir şey ifade etmeyecek, fakat ancak âyanlar hakkında bazı ön bilgileri sağlamakta faydalı olabilecektir. O halde bazı yöntemlere başvurarak açığa çıkarılan tarihî belge ve bilgileri, tarihin genel akışı içinde anlamlı olabilecekleri bir yere yerleştirmek ya da benzer yöntemler yardımı ile genel olarak anlamlı ve geçerli olabilecek tarihî verileri saptamak gerekir. Çünkü yapılan çalışmalar ve yayınlanan belgeler ancak bir *özel hali* veya bir *istisnayı* göz önüne seren belge olmaktan kurtulduğu anda tarih denen sürecin yorumunda anlamlı ve faydalı olabilecektir.

Şimdi bizim burada yapacağımız gibi, bir kişiye ait (âyan Hüseyin) muhallefat kayıtları ele alınıp ta bunlardan sadece o kişinin ekonomik, sosyal, vs. durumuyla ilgili değil de, bütün İmparatorluğun veya bazı kesimlerinin sosyo - ekonomik yaşantısında geçerli olabilecek veriler ve sonuçlar elde edebilme amacı güdüldürse, ele alınan örneğin tipik olabilme özelliği çok önemli bir sorun olarak karşımıza çıkar. Böyle bir sorunun üstesinden hakkıyla geldiğimizi iddia etmemekle beraber, sınırlı bir sayıda da olsa, görebildiğimiz diğer âyan muhallefatları arasından *Havza ve Köprü (Gedegra) kazaları âyanı Kör İsmailoğlu Hüseyin*'ininkini seçerken, elimizdeki olanaklar ölçüsünde, onun âyanlar içinde tipik olabilme özelliğini özenle göz önünde bulundurduk. Bunu yaparken elimizdeki kriter her bir âyanın toplam muhallefat değeri oldu². Öte yandan örneğimizin bugünkü Türkiye'yi oluşturan,

² İlerideki sayfalarda muhallefat listelerinin muhteviyatının ve de buralarda yer alan fiyatların (değerlerin) kuşkuyla karşılanması ve bunların ihtiyatla kullanılması gerektiğine yer yer işaret ettiğimiz görülecektir. O zaman eleştiriye tâbi tutulan verilerden hareketle ve onlara dayanan bir yöntemle bir seçim yapmanın ne derece sağlıklı olabileceği sorusu akla gelebilir.

Hemen belirtelim ki muhallefat listelerinin eksik veya kısmi olması hali bir yana bırakılırsa, bütün sakıncalarına rağmen toplam muhallefat değerlerinin bir gösterge olarak kullanılabileceğini kabul etmemiz gerekir. Zira, örneğin tipikli-

İmparatorluğun Anadolu kesiminden olmasına da ayrı bir önem tanıdık. Diğer bir deyişle örneğimizin Anadolu'yu temsil kabiliyeti olmasını da arzuladık³. Şu halde âyan ünvanı taşıyan diğer benzerleri arasında Kır İsmail-oğlu Hüseyin'in, ortalarında, iki kutuptan kesinlikle uzak, vasat ve mütevazi bir yer tuttuğunu ve onun muhal-
lefatıyla ilgili verilerin âyanlar hakkında olduğu kadar Anadolu halkının geçmişi hakkında da genel olarak geçerli olabilecek bilgiler sağlıyabileceğini söyleyebiliriz.

Âyanlar hakkında bugüne kadar yazılanlar onları *toplumdaki yerleri ve dayandıkları ekonomik ve sosyal güçler* bakımından gereği gibi tanımamıza olanak sağlamamaktadır. İşte bunu sağlıyabilecek en önemli kaynakların başında onlara ait muhallefet kayıtları gelmektedir. Makalemizdeki verilerin bu açıdan faydalı olabileceğini ummaktayız.

Öte yandan ele aldığımız örnek, *musadere olayı* hakkında da önemli bilgiler edinmemize de yardımcı olmaktadır. Çünkü âyanımızın mallarının "mîrice zabtı" emredilmiştir. Osmanlı tarihinde ekonomik, mali ve sosyal yönleriyle çok önemli bir yer tutan musadere olayını ve yol açtığı gelişmelerin bir kısmını örneğimizde izlemek mümkün olacaktır.

* * *

Yayımladığımız muhallefet defteri ve ekleri Başbakanlık Arşivi'nde Cevdet Tasnifi Dahiliye Vesikaları arasında 7090 numaraya kayıtlı olup *komple bir belge demeti* durumu arz etmektedir. Nitekim sekiz parçadan oluşan bu demette yer alan belgeler şunlardır:

ğinin tesbitinde mutlak değerlerden önce nisbî değerler söz konusu olacaktır. Yani her bir kişiye ait muhallefet listesi benzer sakıncaları ihtiva ettiğinden nisbî farklar da korunabilmiş olacaktır.

Ayrıca yeri gelmişken değinmek gerekir ki, arşivlerimizin bugünkü durumu ve konumuzla ilgili belgelerin niteliği, tarihi araştırmalarda bize çok faydalı olabilecek istatistik usullerini hakkıyla uygulamamıza olanak sağlıyabilecek durumda değildir.

³ Havza ve Köprü (yani Vezirköprü veya belgelerimizde de geçen eski adıyla Gedegra) kazaları halen Samsun ili sınırları içinde bulunmaktadır. Fakat âyanımızın faaliyet ve etki alanının bugünkü Amasya'nın bir kısmını da içerdiğini (örneğin belgelerimizde rastlanan Kemerez köyü Amasya'nın Merzifon kazasına bağlıdır; Dahiliye Vekâleti, Son Teşkilât-ı Milliyede Köylerimizin Adları, İstanbul 1928, s. 123) ve elimizdeki verilerin Amasya-Samsun bölgesi diyebileceğimiz bir coğrafi alanın tarihi bir kesitini yansıttığını söyleyebiliriz.

- 1 — Âyan Kör - oğlu Hüseyin'in Havza kazasındaki muhal-
lefatinin listesi
- 2 — Gedegra kazasındaki muhallefatinin listesi
- 3 — Havza mahkemesinin bir ilâmı
- 4 — Gedegra mahkemesinin bir ilâmı
- 5 — Muhallefatın yazımında görevlendirilen mübaşirin mektubu
- 6 — Gedegra mahkemesinin bir diğer yazısı
- 7 — Muhallefatın hulâsa defteri
- 8 — Defterdarın takriri

Aynı konu ile ilgili hemen hemen bütün yazışmaları ihtiva eden böyle bir belge demeti bize terekenin dökümü yanında ayrıca musadere usulünde izlenen yol hakkında da gerekli aydınlatıcı bilgileri sağladığı gibi, türlü sebeplerle herhangi bir parçada yanlış kaydedilmiş veya özetle verilmiş olması muhtemel noktaları da karşılaştırma, düzeltme ve tamamlama olanağını vermektedir.

Âyanımızın her iki kazadaki muhallefatını gösteren listeler ile bütün yazışmaları özetleyen defterdarın takririni olduğu gibi yayınlıyoruz. Belgelerimiz H. 1223 (M. 1808) tarihini taşımaktadır.

II. MUSADEREDE İZLENEN YOL VE MUSADERE OLAYINDA DİKKATİ ÇEKEN BAZI NOKTALAR

Eski Havza ve Köprü kazaları âyanı Kör - İsmail - oğlu Hüseyin'in mallarının musadere sebebi belgemizdeki ifadeye göre, ölümü ve ölümünden sonra kendisinin “eshâb-ı servet ve yesârdan olduğu”nun haber verilmesidir. Bunun üzerine mallarının mîrice zabtı için “irâde-i aliyye-i şehriyârî taallûk etmiş” ve (eski) Sivas valisi Hafız Ali Paşa'ya, bu işe tayin olunan mübaşire ve ilgili mahallî mahkemelere hitaben ölenin bütün mallarının soruşturulup ortaya çıkarılmasını ve bir defter halinde kaydedilerek İstanbul'a gönderilmesini emreden fermanlar yazılmıştır. Ölenin her türlü malı Havza ve Gedegra kazalarında ve civarında bulunduğundan ilgili mahkemeler de bu kaza kadınlıkları olup, her biri ayrı ayrı, fakat aynı heyetle bu işe memur edilmiştir. Âyanımızın Gedegra kazasındaki muhallefatı daha önemli görüldüğünden olsa gerek, heyet yazıma önce buradan başlamıştır. Fakat daha önce, ferman Gedegra

mahkemesine geldiğinde kadı önce bunu sicillerine geçirmiş, sonra gereğini herkes (ahâli-i belde) önünde okumuş ve bunu müteakip bu işe memur Paşa, mübaşir ve mahkeme marifetiyle ölünün bütün terekese, alacak ve borçları da dahil olmak üzere, hiç bir şey unutulmamasına büyük özen gösterilerek kaydedilmiştir. Listeye giren her cins mal ve eşya için de bir “*kıymet-i âdile*” takdir olunup yazılmıştır.

Terekenin yazılma işlemi bitince sıra borç ve alacak hesaplarının görülmesine gelirdi. İlgililer bir yandan ölenin alacaklarını tahsil etmeye uğraşırken, öte yandan islâm hukukunun temel bir kaidesi olarak ölenin borçları ilgililere ödenirdi. Eğer devlet alacaklı durumda ise bu borcun ödenmesine öncelik tanınırdı. Merkezden gelen emirde ölenin borcuyla ilgili bir kayıt varsa, aynı mirî borç gibi bunun da mahallî borçlara üstünlük arzettiğini görmekteyiz. Örneğin Gedegra mahkemesine gelen emirde âyanımızın “eski rikâb-ı hümayun kaymakamı Mahmud Tayyar Paşa’ya bâ-temessük 25 bin guruş borcu olduğu” bildirilmiştir. Öncelikle bu borç ele alınarak terekeden düşülür ve yerine gönderilmek üzere bu işe memur olan paşaya teslim edilir. Bütün borç - alacak hesaplarında senet (temessük) arandığını görmekteyiz. Senet yoksa halkın şahitliğine başvurulur. Nitekim örneğimizde bu konuyla ilgili olarak şöyle bir mesele vardır: Köprü kazasının su yollarının yapımı için hayır sahiplerinin vakfeylettiği para ölenin zimmetinde kalmıştır. Fakat bu para ile ilgili olarak elde bir senet mevcut değildir. Ama bütün kaza halkı bu konuda şahitlik eder ve bu da temessüklü borç gibi terekeden düşülür ve bu işe memur olanlarca alınıp mütevellisine teslim olunur. Burada yerî gelmişken, vakıf mal ve paraların islâm hukukunun temel bir kuralı olarak aslında musadere kapsamı içine girmediklerini de hatırlatalım. Fakat zamanla vakıf sisteminin yozlaşması sonucunda devlet de vakıfların musadere edilemeyeceğine dair bu islâmî kurala uymada her zaman aynı titizliği göstermemiştir.

Âyan Kör İsmail - oğlu Hüseyin’in muhallefatinin tesbiti işinde kendisine başkanlık görevi verilmiş olan Hafız Ali Paşa’nın da Hüseyin’den 6.000 krş. alacaklı olduğunu görmekteyiz. Üstelik Ali Paşa en büyük alacaklı Tayyar Paşa’nın da eski kethüdasıdır. Merkez’in daha önceden bu konu hakkında bilgi sahibi olup olmadığı meselesi aklımıza takılırken, biz burada heyet başkanının kendi alacağının tahsili için kendisine olanaklar sağladığını belirtelim. Şöyle ki:

Borçlarla ilgili bütün ödemelerin hemen yapılabilmesi için ya ölenin yeterince nakid parasının mevcut olması veya borçlarını karşılayabilecek alacakları varsa bunların hemen tahsil edilebilmiş olması gerekir. Aksi halde ödemeler muhallefatın satışından sonra yapılabilecektir. Ama ne var ki merkezden “muhallefatın tahriri” ile beraber “fürûhtı” yani satışı için de emir gelmemişse, satış hemen yapılamaz ve merkezin cevabı beklenir. İşte Hafız Ali Paşa da kendi borcunu tahsil için satışı bekleme sabrını gösterememiş, alacağının bir kısmına mahsuben Hüseyin’in Süleyman köyündeki çiftliğine el koymuştur. Konuyla ilgili olarak Gedegra naibinin ilâmındaki şu satırları beraberce okuyalım:

“ müteveffay-ı mezbûrın nukudı düyûnuna vefa itmemekle defter-i mumzada mastûr olan Süleyman karyesinde vâki’ çiftlik müşârün-ileyh Hafız Ali Paşa hazretlerine deyni mukabelesine 2500 guruşa virilüb sâir emvâl ve eşyanın fürûhtına irâde-i aliyye-i cihândâri buyrulmadığına mebni bu cihetle çiftlik-i mezbûr paşay-ı müşârün-ileyhe virildikten sonra sah-el-bâki 5565 guruş kalup mebalîğ-i mezbûr paşay-ı müşârün-ileyh ve mübaşir-i mûmâ-ileyh ma’rifetleri ve ma’rifet-i şer’le mahall-i muhafazada temhir olunub der adalet - karara takdim olunub ne vechile emr-i irâde-i katia-i hazret-i cihândâri buyrulur ise ana göre amel ve harekete kıyam olunacağı . . .”.

Muhallefatla ilgili hesaplar kapanmadan önce bir de bu işte görevli kişilere belirli harçların ödenmesi gerekir. Aynı borçlar gibi bunlar da terekeden tahsil olunur. Bunların hesaplanmasında matrah her bir kazadaki toplam muhallefat değeridir. Yani görevli mahallî kadınlıklar kendi harç paylarını kendi bölgelerindeki tereke üzerinden ayrı ayrı alırlar. Memurlar da bu esasa uyarlar. Örneğimizde durum şöyledir:

Gedegra kazasında toplam muhallefat 43 715 kuruş olarak değerlendirilmiştir. Bu matrah üzerinden heyet başkanı Paşa, kadıya 1 000 kuruşu “*kalemiyye* olarak inâyet buyurmuş”, mübaşir Mustafa’ya da “*hizmet-i mübaşiriyye* olarak” yine 1 000 kuruş ödenmiş ve ayrıca Paşa tarafından bu işlerde görevlendirilen Abdullah’a da 500 kuruş verilmiştir. Öte yandan âyanımızın Havza mahkemesince düzenlenen öbür muhallefat listesine 12 462 kuruşluk bir değer biçilerek Havza kadısına 250 kuruş kalemiyye, mübaşire de keza 250 kuruş mübaşiriyye ödenmesi gerekmiştir. Burada Paşa’nın ayrıca bir yardımcı memur görevlendirmedini görmekteyiz.

Dikkat edilirse kadı ve mübaşirin aldıkları harçların terekenin % 2'si civarında olduğu, Gedegra'daki memurun ise % 1 civarında bir harç aldığı görülür. Harçların hesaplanmasında büyük titizlik gösterilmediği ve yuvarlak rakamların tercih edildiği de gözden kaçmamaktadır. Bunun sebebinin listedeki fiyatların, satış anında gerçekleşen piyasa fiyatları değil de, tahmini fiyatlar olduğu düşünülebilir.

Böylece mahkeme alacak - verecek hesaplarını kapadıktan ve gerekli harçları da tahsil ettikten sonra ne kadar "bakiye" kaldığını tesbit eder ve ilgililer defterleri mühürleyip mahkemeye teslim ederler. Mahkeme sonucu merkeze duyurur ve gelecek emre göre hareket etmek üzere herşeyi muhafaza altında tutar.

* * *

Bu arada mirasla ilgili bazı anlaşmazlıklar meydana gelebilir. Bunların çözümü de mahallî kadınlara ait olmakla beraber, yukarıda da belirttiğimiz gibi kadı öncelikle merkezden gelen emirleri uygulamakla yükümlüdür. Çünkü terekenin zabtı ve sayımı ve sonra satılıp satılmaması ile ilgili emir merkezden gelmiş ve herşey ferman gereğince icra olunmuştur. Bütün bu işlemlerden sonra şimdi tereke ile ilgili yeni bir durumun ortaya çıkması mahkemeyi merkezle yeni görüşmelerde bulunmak zorunda bırakabilir. Nitekim örneğimizde, böyle bir anlaşmazlık karşısında kalan Gedegra kadılığının bu hususu da merkeze duyuran ve ne yapılması gerektiğini soran ayrı bir yazısına rastlıyoruz. Konumuz bakımından bize pek faydalı ipuçları sağlayacak olan bu anlaşmazlık meselesiyle ilgili satırların adı geçen yazıda şu şekilde yer aldığı görülür:

"...bundan akdem Cumlu - zâde Emin Beğ'in bâ - emr-i âli emvâl ve eşyası cânib-i mirîden zabt olunub merkumın Gedegra kazasında vâki' bir bâb bağçesini Gedegra âyanı Hüseyin zabt eylediğinden nâşi ve bağçe-i mezbûr dahi defter-i mumzaya kayd ve tahrir olunmuş olduğundan merkum Emin Beğ'in evlâdları dahi huzûr-ı şer'îye gelüb bi'l-cümle ehâli muvacehelerinde bağçe-i mezkûr fuzûlen zabt-ü-rabt eylediğini isbât itmekle yine ke'l-evvel müteveffay-ı mezbûr Emin Beğ'in evlâdları üzerine bağçe-i mezkûrın zabt olunması bâbında der - aliyye-i hazret-i cihândârîleri bir kıt'a emr-i âli ısdar buyrulmasını niyaz..." (Muharrem 1223).

Aynı konuya "hulâsa defteri"nde değinildiği gibi, aynen yayınladığımız defterdarın takririnden (Bk. Belge: I) ise daha teferruatlı bilgiler elde etmemiz mümkün olmaktadır. Önce meseleyi belgelerin eski dilinden kurtarıp berrakça ve kısaca ortaya koymakta fayda vardır:

Âyanımız Kör İsmail - oğlu Hüseyin'in Gedegra kazasındaki muhalefatını gösteren listede (Bk. Belge: II) 1 nolu kalem olarak 600 kuruş değerinde bir bahçenin yer aldığını görüyoruz. İşte anlaşmazlık konusu olan şey bu bahçedir. İddiaya göre söz konusu bahçeyi âyanımız Hüseyin Bey, daha önce bazı olaylara karışıp firar eden ve sonra da ölen ve bütün malı mülkü devletçe musadere edilip satılan Cumulî - zâde Emin Bey'den zorla gasbetmiştir. İddiayı ileri süren Emin Bey'in evlâdları babalarının muhalefat listesinde⁴ bu bahçenin yer aldığını isbat etmişlerdir. Şimdi ise Hüseyin'in terekesinde yer alan bu bahçenin kendilerine geri verilmesini talep etmektedirler. Fakat öte yandan defterdarın takririnden öğreniyoruz ki anlaşmazlık yetkililerce incelendiğinde ortaya ilginç bir durum çıkmıştır: yapılan araştırma göstermiştir ki Emin Bey'in musadere edilen malları satılırken, âyanımız Hüseyin de bunlardan bir bahçeyi 700 kuruş peşin para ile satın almıştır. Şimdi bu yeni aşamada düğüm işte buradadır: acaba vaktiyle gasbedildiği söylenen bahçe ile satın alındığı tesbit edilen bahçe aynı mıdır?

Ne yazık ki elimizdeki belgeler içinde anlaşmazlığın sonucunu gösterecek bilgiler yok. Fakat sonuç ne olursa olsun bu anlaşmazlık konusunun açığa çıkardığı meseleler, daha önce de değindiğimiz gibi, bizlere önemli ipuçları vermiştir. Şimdi genel olarak musadere olayı ve imparatorlukta uygulamasında görülen özellikleri de göz önünde bulundurarak örneğimizdeki dikkati çeken noktaları ele alabiliriz.

Bahçe meselesi bizi *daha önceki bir musadere olayıyla* karşı karşıya getirmiştir. Cumulî - zâde Emin Bey'in mallarının mirîce zabtına sebep, evlâdları var olduğuna göre, "bilâ - vâris vefât" olmayıp, firar etmesinden de anlaşılacağı üzere sağlığında merkezce bir takım hoş görülmeyecek olaylara karışmış olması ihtimalidir. Emin Bey'in

⁴ "... bir bâb bağçesini kaza-i mezbûr âyanı Hüseyin fuzûlî zabt eylediğın ve bağçe-i mezkûre mûmâ-ileyh Emin Beğ'in mumza muhalefatı defterinde mukayyed oldığın isbat itmeleriyle...". (Hulasa defterinden).

muhallefatı işlerinde Cebbar-zâde Süleyman Bey'le hâcegândan Fey-zullah Efendi'nin görevlendirildiğini öğrenmekteyiz.

Önce elimizdeki verilere göre hemen belirtelim ki, gasbedildiği iddia edilen bahçe ile satın alınan aynı şeyler olması ihtimali büyüktür. Zira I no'lu muhallefat listesi incelendiğinde görülecektir ki âyanımızın karışıklığa meydan verebilecek diğer bir bahçesine ait herhangi bir kayıt yoktur. Öte yandan kanımızca hem bahçenin gasbedildiği herkes şahit gösterilerek isbat edilebildiğine ve hem de mevcut kayıtlar bir satış işlemi doğruladığına göre her iki olayın da doğru olması gerekir. Acaba âyanımız Hüseyin önce Emin Bey'in bahçesini gasbetmiş, sonra da onun terekesi satışa çıkarıldığında bu bahçeyi satın alarak bu kanunsuz hareketini legal bir duruma sokmayı mı başarmıştır? Buna ileride değineceğiz. Şimdilik, meseleyi aydınlatma çabasında görünen merkezin de âyanların bu gibi gasb olaylarından haberdar olduğunu söyleyelim. Nitekim âyanların genellikle gayri meşru yollardan servet edindiklerini bilen ve buna inandığı için de çoğu kez *vereseşi olup olmadığına bakmaksızın* âyan terekelerini zabt etmek eğiliminde olan devletin Hüseyin'in mallarına el koyma sebebini de aslında onun âyanlığında aramak gerekir zannediyoruz. Gerektiğinde âyanların mahallî otoritelerinden gerek idarî, gerek askerî ve gerekse türlü biçimlerde faydalanan merkezin, onlar ölünce âyanlıklarını bir nevi suç saydığını ve sağlıklarında onları ya cezalandıramadığı veya cezalandırmak işine gelmediği için ölümlerinde muhallefatına el koyarak cezayı infaz etme anlayışı ve icraatı içinde olduğunu söyleyebiliriz. Böylece bahçenin gasbı olayı âyanımızın mallarının musaderesinin açık (ya da kapalı) bir sebebi şeklinde de ele alınabilir. Bunu bir bakıma musadere olayının hukukî (ceza) yönü olarak kabul edebiliriz.

Fakat musadere olayı sadece hukukî yönü olan bir mesele değildir. Ele aldığımız örnekteki bazı meseleleri yerine oturtabilmek için onun ekonomik ve malî yönüne kısa da olsa değinmek gerekir. Malî açıdan bakılınca musadere olayı ilk elde karşımıza, türlü bunalımlar içinde bulunan Osmanlı hazinesine gelir sağlamanın bir yolu olarak çıkar. Gerçekten zaman zaman merkezin muhallefat gelirlerinden çok şey umduğunu ve hattâ birçok âcil ve önemli masraflarını bu gelirler ile finanse etme olanağına kavuştuğunu biliyoruz. Ne var ki zaman içinde muhallefat gelirlerinin Osmanlı bütçelerine katkılarının ne olduğunu bilememekteyiz. Zira herşeyden evvel muhallefat gelirlerinin çok

düzensiz bir gelir kalemi olduğunu belirtmek gerekir. Sonra bu gelirlerin nereye ait olduğu meselesi önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü muhalefattan sağlananların bir kısmı Enderun Hazinesi'ne yani padişaha intikal ederken diğer bir kısmı da doğrudan Hazine-i Âmire'nin istifadesine sunulagelmiş, fakat daha sonraları Darphâne'nin Osmanlı malî teşkilatındaki görevleri ve etkinliğinin artması ve Selim III den sonra diğer hazinelerin ortaya çıkması sonucunda muhalefat gelirlerinin Osmanlı bütçelerindeki gerçek ağırlığının ölçülebilmesi olanakları da gittikçe zorlaşmıştır. Nitekim muhalefattan sağlanan bazı kıymetli eşyaların, cârîye ve kölelerin gerçek piyasa fiyatlarıyla paraya çevrilmeden doğrudan “mal” halinde iç hazineye girdiğini bilmekteyiz. Tereke içindeki gümüş ve bakır eşyaların da Darphâne'ye gönderildiğini gösteren belgeler vardır. Öte yandan İrâd-ı Cedid Hazinesi'ni güçlendirmeyi amaçlıyan III. Selim de muhalefat gelirlerinin bu hazineye girmesine büyük önem vermiştir. Bunlara bir de hazineler arası para transferlerini eklersek devletin yararlandığı muhalefat gelirlerinin gerçek değerinin ölçülebilmesindeki zorluklar daha iyi anlaşılır sanırız.

Musadere ile güdülen amacın Osmanlı maliyecilerince “hazineye gelir sağlamak” şeklinde ilân edildiğine bakarak, sağlanan gelirin ne kadar olduğunu bilmeyi gerçekten çok isterdik. Fakat kanımızca bu ilân edilen amacın dışında musadere olayı Osmanlı maliyecilerince çok yönlü ve ince bir *malî politikanın* aracı olarak kullanılmaktaydı. Tek kelimeyle *kaynakların yeniden dağılımı* şeklinde özetlenebilecek olan bu malî politikanın amaç ve kurallarının incelenmesi bizce yukarıda değindiğimiz “ölçme”ye kıyasla Türk iktisat tarihinin yorumu bakımından öncelik arz etmektedir.

Kaynakların yeniden dağılımı meselesi bir bakıma terekenin satışı anında gerçekleşiyordu. O halde satış yapıldığında satılanları kimlerin satın alabileceği meselesi çok önemlidir. Listelerde yer alan küçük kalemler bir yana, çiftlik, arazi, tarla, bağ, bahçe, konak v.s. gibi büyük kalemleri yine paralı kimselerin satın alabileceği açıktır. Satış mahallinde yapılıyorsa bu gibi taşınmaz mallar yine o civarın âyan, eşraf veya büyük tüccarının eline geçecek demektir. Nitekim arşivlerde bu noktayı kanıtlayan birçok belge vardır. Hattâ bütün bir köy halkının bir araya gelerek bir konağı satın almaları kendilerine teklif edildiği halde yine de bu işin altından kalkamadık-

larını gösterir belgeler elimizde mevcuttur⁵. Şimdi bu açıklamaların ışığı altında örneğimize dönebiliriz: Köprü kazasından Cumulîzâde Emin'in bahçesini vaktiyle âyanımız Hüseyin'in satın almış olması, küçük bir örnek de olsa anlamlıdır. Hüseyin'in malları henüz satılmadığı için onun taşınmaz mallarının yeni sahiplerini bilmiyoruz. Fakat daha satış yapılmadan borcuna mahsuben şeklinde de olsa bir çiftliğinin Hafız Ali Paşa'nın eline geçmiş olduğunu burada yeniden hatırlatmakta fayda vardır⁶.

Muhallefat listelerinde yer alan malların fiyatları meselesine ileride değineceğiz. Fakat burada yeri gelmişken anlaşmazlık konusu olan bahçenin fiyatı üzerinde durmak istiyoruz.

Gerçekten daha önceki bir tarihte 700 kuruşa satılan bir bahçeye şimdi 600 kuruş fiyat takdir edilmesi dikkati çeken bir husustur. Fakat bu konuda hataya düşmeden fikir yürütebilmek ve sağlıklı bir sonuca varmak veri eksikliğinden ötürü çok zordur. Herşeyden önce bahçenin zaman içinde niteliğinde (eğer varsa) meydana gelmiş olan değişiklikleri bilmek ve sonra imparatorluğun bu döneminde ve bu bölgelerinde fiyatlarda meydana gelen değişiklikleri gösterir bir fiyat indeksine sahip olmak gerekir. Fakat herşeye rağmen bazı varsayımlar altında konuyu ele almakta yarar olduğunu zannediyoruz; zira buradaki bir amacımızın da ele aldığımız musadere olayından hare-

⁵ Yakında "Osmanlı Maliyesinde Musadere" konulu ayrı bir etüd yayınlamayız ümit etmekteyiz. Okuyucularımız bu makalede de yer yer faydalandığımız fikir ve olayların destekleyici belgelerini orada bulacaktır.

⁶ Hafız Ali Paşa ölünce onun muhallefatına da devletçe el konacaktır. Nitekim Hatt-ı Humayun Tasnifindeki bir belgeden şu satırları beraberce izleyelim : "Ref'i vezâretle Gelibolî'da ikâmete me'mûr Hafız Ali Paşa bundan akdem ecel mev'ûdiyle irtihal-i dâr-ı beka itmiş ve müteveffay-ı müşârün-ileyhin zi-kıymet olan mücevherât ve nukudı Amasya'da sakin büyük oğlu elhac Ahmed Mekdad Beğ kulları zimmetinde olduğu haber virilmiş olduğundan..." "...bi'l-cümlesi tahrir olunub ve keyfiyyet-i mezkûr mûmâ-ileyhden istintak olındıkda dört beş kıt'asını pederi müteveffay-ı müşârün-ileyhin virmiş ve bahş itmiş ve bakilerini dahi ayalleri için sâye-i şâhânedê senevî seksen kise akçe irâd-ı esham ve mukataası hâsılâtından Dersaadet'de kâin sarrafı ma'rifetiyle mubayaa itmiş olduğımı ifâde ve takrir itmiş ise defter-i mumzada muharrer eşya müteveffay-ı müşârün-ileyhin ve gerek mir-i mûmâ-ileyh kullarının olduğu sahihen bilinemediğinden ve irâde-i seniyyeye menut olduğundan eşyay-ı mezbûr Amasya'da Taş Han'da münâsib odaya vaz' ve ma'rifet-i şer'le temhir olunub..." "...müteveffay-ı müşârün-ileyhin bu def'a Gelibolî'dan vürûd iden muhallefatıyla birleştirilüb topının birden hâk-i pay-ı humâyun-ı şehinşâhilerinden bi'l-istizaniktzasına bakılması..." HH. No: 25 339, sene: 1244 (1828).

ketle, genel olarak musadere olaylarında rastlanabilecek türlü meseleler hakkında fikir yürütmek olduğunu açıklıyalım.

Bahçenin niteliğinde zaman içinde herhangi bir değişme olmadığını ve o dönemde İmparatorluk'da görülen genel fiyat artışlarından bölgemizin de etkilendiğini ve genel fiyat artışı eğilimi içinde bizi ilgilendiren dönemlerin bir konjonktürel dönemin izlerini taşımadığını varsayarsak daha önce fiilen 700 kuruşa satılan bir bahçenin şimdi değerinin 600 kuruş olarak saptanmasını *düşük* olarak kabul edebiliriz. Bir de söz konusu bahçenin Cumulî - zâde'nin terekesinde takdir edilen ön fiyatının ne olduğunu bilmeyi çok isterdik. Acaba takdir fiyatı daha düşüktü de açık arttırmadaki satış sırasında mı 700'e yükseldi? Fakat mahallinde yapılan satışlarda fazla rekabet olamayacağını düşünürsek, Kör-oğlu Hüseyin'in bu bahçeyi kendince en uygun fiyat gördüğü 700'e kapattığını kabul etmek akla daha yakın görünmektedir. Bu durumda, geçmiş bir tarihte *en azından* 700 kuruş eden bu toprak parçasına yeni heyetin daha düşük bir değer biçmesinin sebepleri acaba neler olabilir?

Aslında musadere olayında bilinen genel eğilim, terekenin sayım ve yazımına memur edilen kişilerin muhallefatı olduğundan yüksek göstermek çabasında olduklarıdır. Bunun çeşitli sebepleri vardır ki bunların başında bu görevlilerin aldıkları harç ve kalemiyelerin terekenin belli bir yüzdesi olarak hesaplanması gelir. Tereke ne kadar yüksek gösterilirse kendi payları da o oranda artacaktır. Öte yandan görevli memurların merkezce takdir ve taltif edilmeleri de merkeze sağlayacakları menfaatle doğru orantılıdır. Zengin ve varlıklı olduğu *ihbar edilen*⁷ ölünün terekesi umulanın altında çıkarsa memurlar merkeze karşı bu sefer muhallefatı gereği gibi araştırıp soruşturmamış yani görevini tam olarak yerine getirmemiş duruma düşecektir. Saydığımız sebeplerden ötürü, muhallefat işlerinde görev alanların kendi menfaatleri icabı terekeye daha fazla değer biçme eğiliminde olduklarına hükmedilirse de aslında durum daha da karışıktır. Olaylar kurcalandığında bu genel eğilim aksine düşük değer biçmelere de rastlanabilecek ve bunların sebepleri ortaya konabilecektir.

Bazı hallerde memurların bütün çabasına rağmen umulanın aksine tereke gerçekten önemli bir seviyeye erişememektedir. Bu ya

⁷ "İhbar etme" ve bunun karşılığında elde edilen "ihbariye ücreti", musadere olaylarında, mekanizmanın işlemlerini sağlayan *anahtar* kelimelerdir.

ihbar hatasından, veya görevliler işe el koyamadan ölenin yakınlarının terekeden mal kaçırmasından ileri gelmektedir. Bazı durumlarda ise memurlar bu kaçırmaları tesbit ettikleri halde ya bunları ele geçirememekte ya da etraftakilerle “uzlaşarak” buna göz yummaktadırlar. İlgili memurların çok şey ele geçirdikleri halde bu sefer kendi aralarında uzlaşarak bunları bölüştükleri de olmaktadır. Bu gibi göz yumma ve iç etmelerin onlara hakları olan harçlardan daha fazla bir maddî menfaat sağladığı aşîkârdır. Fakat yine de ya harçlarının düşmesine gönülleri razı olmamakta veya özellikle merkezin yıldırımlarını üzerlerine çekmemek için yüksek fiyat takdiriyle açığın bir kısmını kapatmak yoluna gitmektedirler. Bilhassa terekenin yazımı ve satışı arasına bir zaman unsuru giriyorsa bu ihtimal fazladır. Çünkü yüksek değerli listeler merkeze gönderilecek ve böylece meselelerin birinci aşaması tamamlanmış olacaktır; ikinci aşamaya kadar ise köprünün altından yeni sular akacaktır.

Bahçe anlaşmazlığı ile karşımıza çıkan düşük takdirin sebeplerini de yine yukarıdaki gibi benzer ilişkilerde aramak gerekir. Yapılacak satışlarda söz konusu bahçeyi satın almayı amaçlıyan kişi, herşeyden önce listelerde bu bahçe için düşük bir değer tesbit ettirebilmek üzere çaba gösterecektir. Zaten bu gibi mallara talip olanların da mahallin nüfuzlu kişileri olabileceğini belirtmiştik. Bu durumda memurların düşük göstermeden ötürü meydana gelen açığı başka yönlerden kapayamazlarsa merkezin yıldırımlarını üzerlerine çekme ihtimali fazla olmakla beraber, ya menfaat temini karşısında bunu göze aldıkları, ya da malın özelliğine sığınıp işi geçiştirebilecekleri düşünülebilir.

Cumulu - zâde Emin Bey'in çocuklarının söz konusu bahçenin kendilerine geri verilmesini talep etmeleri meselesi de üzerinde durulması gereken bir konudur. Vârislerin müracaatı mahkemece ilk elde reddedilmediğine göre, onların bu talep hakkının nasıl doğmuş olabileceğinin bulunması gerekir. Söz konusu bahçenin vaktiyle babalarının muhallefat listesinde yer aldığını iddia etmemiş olsalardı şimdiki itirazlarını açıklamak daha kolaylaşır. Şöyle ki: vaktiyle âyan Hüseyin'in zorla gasbettiği bahçeyi geri almak istemişler ama başaramamış olabilirler. Fakat babalarının ölümünde malları musadere edilmeye başlanınca, bu sefer bahçeyi musadere kurtarabilmek için gasbetme olayından faydalanarak bahçenin kendilerine aidiyeti meselesini ileri bile sürmemiş olabilirler. Âyanımızın sağlığında yine

seslerini çıkaramıyan Cumulî - zâde'nin vârisleri, âyanımız ölünce haklarını aramak için şimdi harekete geçmiş olabilirler, diye düşünebiliriz. Ama böyle bir durumda bile bahçeyi yeniden elde etme ihtimalleri pek kuvvetli değildir. Zira ilgililerin bahçeyi vaktiyle musaderecilerin gözünden kaçmış bir mal şeklinde ele alıp, zabtını ve satışını sağlayıp onu eski listenin bir bakiyesi olarak merkeze gönderme ihtimali vardır. Bununla beraber tek bir kalem mal için bu işe girmektense merkezin kendince en kestirme ve ucuz yolu seçeceğini kabul etmek gerekir. Yani hazır yeni bir musadere işlemi varken ve bahçe bu listede yer almışken, onu eski bir musaderecilerin unutulmuş bir kalemi kabul etmek işi uzatmaktan başka bir işe yarayacaktır. Nasıl olsa bahçe ister Emin'in unutulmuş bahçesi, ister Hüseyin'in bahçesi diye satılsın merkezin göz önünde tutacağı esas amaç bundan sağlıyacağı gelir olacaktır.

Fakat itirazda bulunanların, bahçenin babalarının muhallefat listesinde yer aldığını ileri sürmeleri soruna yeni bir boyut kazandırmaktadır. Belgelerimizdeki ifade, pek açık olmamakla birlikte, gasbetme olayının Emin Bey'in muhallefatının zabt ve satışından sonra söz konusu olabileceğini gösterir bir anlama da yol açabilecek tarzdadır. Bu takdirde âyanımızın söz konusu bahçeyi satın aldığı yapılan araştırma sonucu ortaya çıktığına göre, itirazcıların işte bu satıştan haberdar olmadıkları ve itiraz sebeplerinin de bundan doğmuş olabileceğine hükmetmek gerekir. Yani onlar babalarının muhallefatının yazımı sırasında unutulmuş olanı değil de, muhallefatın satışı sırasında unutulmuş olanı kasederek bunun Hüseyin'in listesine dahil edilemeyeceğini iddia ve kendilerine geri verilmesini talep eder durumunda gözükmektedirler. Taleplerinin nasıl bir sonuca bağlanabileceğini ele almadan evvel satış olayına değinmek istiyoruz.

Terekenin satışının herkesin önünde ve açık olarak yapılması temel bir kuraldır. Satış için mallar mezada çıkarılır ve tellallar görev alır. Bu hizmetleri için "*dellaliyye*" adı altında kendilerine bir miktar resim ödendiğini biliyoruz. Örneğimizde ise bahçenin âyan Hüseyin'e satışından kimsenin haberi olmadığı anlaşılıyor. Bahçenin gasbına halk şahitlik edebilirken, satış ancak ilgili kayıtların incelenmesi sonucu ortaya çıkabiliyor. O halde yukarıda değindiğimiz musadere olayında rastlanabilecek çeşitli yolsuzluk olaylarına bir yenisi daha eklenmiş olmaktadır: bazı malların satışı herkese duyurulmadan gizlice yapılmaktadır.

Musadere olayı ve bu sebeple ortaya çıkabilecek anlaşmazlıklarda mahallî mahkemelerin doğrudan yetkileri olmadığı anlaşılıyor. Kadılar sadece merkezden gelen emirlerin gereğini yerine getirmekle yükümlüdürler. Dolayısıyla anlaşmazlıklarla ilgili talepleri de kadıların ilk elde geri çevirmeye veya bunları doğrudan kendilerince sonuca bağlamaya yetkileri olmayacağı sonucu ortaya çıkmaktadır. Nitekim Gedegra naibi, Emin Bey'in çocuklarının dilekçesini derhal merkeze ilemiştir. Merkezin sınırsız yetkileri ise kendine ulaşan dilekçeleri her türlü sonuca bağlayabilir.

Bunları hatırlatmaktan maksadımız musadere olayında “unutulmuş bir kalem” mal için mirasçılardan itiraz hakları konusunda yanlış anlamaları önlemek içindir. Söylemek istediğimiz şudur: musadere olayında merkezin sınırsız yetkileri her türlü talebi ilk elde geri çevirebileceği gibi, değil unutulmuş bir kalem malı talep cesaretini, terekeyle ilgili her türlü talepte bulunma cesaret ve umudunu da mirasçılara vermektedir.

Şimdi incelediğimiz dönem olan 19. yüzyılın birinci yarısında Osmanlı İmparatorluğu'nda musadere usulünün bu yönüyle ilgili tatbikata göz atarsak görürüz ki merkez gerektiğinde belli bir esnekliği olan bir politika içindedir. Şöyle ki: eceliyle ölüp veya katledilip de malları musadere edilen kişi eğer geride bakıma muhtaç çolukçocuk veya kendisinin bakımını sağlamakla görevli olduğu diğer kişiler bırakırsa devlet bunların sefil olmaması için ölenin bazı mallarını ya bir “*ihsan*” şeklinde bunlara geri vermekte, ya da belli bir “*bedel*” olarak terekeyi onlara bırakmaktadır. Yüksek oranlı bir *miras vergisi* özelliğine sahip olan bu “*bedeliyye*” birçok hallerde merkezin de çıkarlarına uygun düşmektedir. Çünkü terekenin bir anda satışını sağlamak ve ölenin alacaklarını tahsille uğraşmak ve borçlarını ödemek hem zaman alabilir hem de merkez açısından tatmin edici olmayabilir. Özellikle muhallefati musadere edilen kişinin borçları umulanan üstüne çıkıp da, malvarlığı ve alacakları bunları karşılayamayacak bir durum ortaya çıkarsa, musadereci ölenin herşeyine el koymakla onun borçlarını da ödeme yükümlülüğü altına girmiş olması sebebiyle zarar edecektir. Halbuki bir bedeliyye karşılığında, bu yükümlülükler de dahil olmak üzere, terekenin veya bir kısmının mirasçılara devredilmesi halinde hem merkez rizikodan kurtulacak, hem geride kalanlar ilk elde sefil olmayacak ve hem de mirasçılar kalan mal-mülkü işleterek borçları ödeme olanaklarına kavuşacaklardır. Alınan

bedeliyyenin icabında taksite bağlandığını da görmekteyiz. Borçların alacakları aştığı zaman başvuru bir usul de terekenin alacaklılar arasında garameten (eşitçe) bölüştürülmesi idi. Tabii ki bu usulde alacaklılar gerçek alacağından daha az bir miktar elde etme durumunda kalıp zarar görürdü.

Yeri gelmişken belirtelim ki bir kişinin malvarlığının ve parasının "cânib-i mîriden zabtı" için o kişinin ölmüş olması şart değildir. Daha kişi hayatta iken de çeşitli sebeplerle mallarına devletçe el konmuş olabilir. Böyle durumlarda da, yukarıda değindiğimiz esnek politikanın bir diğer örneği olarak, kişinin ve ailesinin geçimlerini sağlayabilmeleri için devletin bunlara belli bir aylık bağladığı da görülmektedir.

Şimdi bu kısa açıklamalarımızın ışığı altında merkezin Emin Bey'in çocuklarının dilekçesini ne gibi sonuçlara bağlayabileceği hakkında genel de olsa bir fikir sahibi olmuş bulunuyoruz.

* * *

Elimizdeki belge demetinin bir parçasının da Kör İsmail-oğlu Hüseyin'in muhallefatının musadere işlerinde görev alan mübaşir Mustafa'nın merkeze yazdığı mektup olduğunu yazmıştık. Mübaşir Mustafa mektubunda el koyma ve yazım işlerinin bittiğini, geriye terekenin satışı kaldığını belirterek, satış için emir beklediğini ve başka işi kalmadığını yazmaktadır. Bu mektup terekenin *mahallinde satılacağını* göstermesi bakımından önemlidir:

"Devletlu inayetlu sultanım hazretleri,

...bu kulları sâbık kaimakam veliyyü'n-ni'âm Tayyar Paşa Efendimizin câmeşü'yî arkadaşlarından olub bundan akdem vefat iden Köprili Kör âyanın mal ve emlâk ve eşyay-i mütenevvasının bâ-fermân-ı âli zabtına me'mûr kılınmış olub bâ-emr-i âli mûcibince müteveffây-ı mezbûrın emvâl-i mezkûresini zabt ve taraf-ı şer'den tahrir ve mumza defterleri bu def'a taraf-ı devletlerine irsal olunmağla ve eşyası el hâletü-hazihi mevcûd olmağla eşyay-ı mezkûrın bu tarafda fûrûhtna dâir bir kıt'a emr-i âli ısdarına hüsn-i himmet ve bir gün akdem taraf-ı kullarına ba's ve tesyire mürüvvet buyurmaları niyazı ve mücerred ızhâr-ı arz-ı ubûdiyyetim siyakı arizam terkıymine bâdi ve nâdi-i savb-ı devlet-makarları kılındı. İnşaaallahu tealâ lede-şerfi-l-vüsûl ma'lûm-ı devletleri buyruldıkda bu tarafda eşyay-ı fûrûht

itmekden başka bir işim kalmayub beyhûde bu tarafda meks olunmayub eşyanın fûrûhtına dâir bir kıt'a fermân-ı âlî ısdarına himmet ve taraf-ı kullarına irsal buyurmaları vâbeste-i lûtf ve mürüvvetleridir. fî 21 S. sene 223.

Bende: Mustafa, arkadaş-ı câmeşûy-ı sâbık-ı kaimakam”.

III. TEREKENİN İNCELENMESİ

Âyanımızın I ve II no.lu muhallelfat listelerinde yer alan her türlü mal ve eşyasının Tablo: I de çeşitli gruplar altında bir sınıflaması yapılmıştır. Hem kazalar itibariyle hem de toplam olarak terekenin dökümü bu tablodan izlenebilir.

TABLO: I
TEREKENİN ÇEŞİTLİ GRUPLAR İTİBARIYLA DAĞILIMI

GRUPLAR	Havza		Gedegra		Toplam	
	krş.	%	krş.	%	krş.	%
I. NAKİD	0 000	00,00	0 000	00,00	0 000	0,00
II. G. MENKUL	1 980	15,88	6 000	13,72	7 980	14,20
III. EV EŞYASI	532	4,26	1 103	2,52	1 635	2,91
IV. HAYVANLAR	4 853	38,94	373	0,85	5 226	9,30
V. HUBUBAT	1 038	8,32	1 023	2,34	2 061	3,70
VI. SİLAHLAR	710	5,69	65	0,14	775	1,37
VII. ÇİFT ALETİ	109	0,87	0 000	0,00	109	0,19
VIII. ALACAKLAR	3 240	25,99	35 151	80,40	38 391	68,33
Toplam	12 462	100,00	43 715	100,00	56 177	100,00
IX. BORÇLAR	00 000	00,00	35 650	81,55	35 650	63,44
X. HARÇLAR	12 462		8 065		20 527	
	500	4,01	2 500	5,71	3 000	5,34
Bakiye	11 962		5 565		17 527	

Önce her iki kazadaki durum mukayese edildiğinde göze çarpan ilk özellik şudur: âyanımızın Gedegra kazasındaki muhallelfatı Havza'dakine oranla 3,5 misli bir değere sahiptir. Bu farkın gayri menkuller ve alacaklar grubundaki rakamların daha yüksek olmasından ileri geldiği görülür. Nitekim gruplar ayrı ayrı incelendiğinde daha iyi görüleceği üzere âyanımızın esas ikâmet yerinin Gedegra listesinde yer aldığı anlaşılır. Köprü kazasında ve civarında bulunan çiftlikleri

ve evi onun bir bakıma *dış dünyaya açılan penceresidir*. Buradaki ilişkileri de onu malvarlığına oranla yüksek derecede borçlu - alacaklı durumuna sokmuştur. Kör oğlu'nun Havza listesine göre ekonomik tablosu daha gösterişsiz ama sağlamdır. Tarla, bağ ve hayvanları ile buradaki tablosu tarımsal bir bünyenin bütün özelliklerini taşır. Âyanımızın civar köylülerden alacaklarına rağmen kimseye borcu yoktur. Havza'daki tereke ana hatlarıyla karşımıza tipik bir *toprak ağasını* çıkarır.

Terekenin ana hatlarıyla gözden geçirilmesiyle âyanımızda görülen bu *ikili karakter*, gruplar itibariyle inceleme tamamlandığında daha iyi ortaya çıkacaktır sanıyoruz.

Şimdi Tablo: 1 deki grupları sırasıyla ele alabiliriz:

1 — Muhallefat listelerimizde “nakit” olarak hiç bir kaleme rastlanmamıştır. Nakit çıkmadığı gibi, her an paraya çevrilmesi mümkün ve ihtiyat veya gösteriş saikiyle elde tutulan, saklanan mücevherat veya benzeri şeylere de listelerimizde rastlıyamıyoruz. Bir bakıma bunu doğal karşılamak gerekir. Çünkü daha önce de belirttiğimiz gibi, bu gibi yükde hafif pahada ağır şeylerin daha görevliler işe el koymadan kolayca kaçırılma ve saklanma ihtimalleri fazladır. Uyuşmalar için de en elverişli şeylerin bunlar olduğunu söylemeye gerek yok. Fakat bunlara rağmen kanımızca durum yine de anlamlıdır. Şöyle ki:

Eğer varsa bu gibi şeylerin *tamamının* musadere dışı kalabilmesi ihtimali pek zayıftır. Ancak ya gerçekten hiç nakdin bulunmaması veya çok önemsiz bir seviyede bulunmuş olması halinde böyle bir durum söz konusu olabilir. Öte yandan daha iyi bir yargıya varabilmek için “Nakid” le beraber “Alacaklar” ve “Borçlar” gruplarını da birlikte ele almamız gerekir. O zaman şöyle bir sonuca varmakta pek hata olmasa gerekir: âyanımız tarımsal ekonomiye dayanan bir ortamda gösterişten uzak bir hayat sürmektedir. Etrafıyla olan ilişkileri de daha ziyade ya kredi şeklinde veya aynı ekonominin koşulları altında olmaktadır. Tabii ki bu onun hiç nakit parayla ilişkisi olmadığı anlamına gelmez. Söylemek istediğimiz onun mali ve ekonomik gücünün kaynağının nakid para olmadığıdır.

2 — Gayri menkuller: Gayri menkulleri toplam terekenin (aktifinin) % 14,20 sini oluşturmakta ve “Alacaklar” grubundan sonra

önemi bakımından ikinci sırada yer almaktadır. Bunun % 10,68'i Gedegra muhallefat listesinde, % 3,52'si ise Havza listesinde bulunmaktadır.

Gedegra'daki g. menkullerin Gedegra'daki terekeye oranı ise % 13,72; Havza'nınki de % 15,88'dir. Gayri menkuller şunlardır.

I no.lu listede:

No	Cinsi	Değeri	Yeri
1	Bahçe (ihtilaflı)	600	Gedegra kazasında
61	Menzil (ev)	400	Köprü kazasında
114	Dairei Çiftlik ve arazi	2 500	Süleyman köyünde
115	Menzil-i harem ve selamlık	2 500	Köprü kazasında

II nolu listede:

25	Asiyab (değirmen)	250	Dereköy'de
35	4 aded anbar	450	Sivrikise'de
36	Menzil-i hariciye, dahiliye-i çiftlik (çiftlik evi)	500	Sivrikise'de (?)
37	Çiftlik, arazileriyle	400	"
71	Tarlalar	250	Ilıca köyünde
72	Tarla	50	Ereli köyünde
73	Bağ	80	Kemerez köyünde

Âyanımızın çeşitli yerlerde evleri olduğu görülüyor. Fakat daha ziyade Köprü'deki büyük evinde oturduğu, diğerlerini ise zaman zaman ziyaret ettiği tahmin edilebilir. Yani âdeta "şehir evi - köy evi" veya "kışlık - yazlık" gibi... Ev eşyaları grubunun incelenmesinden de bu sonuca varmak mümkündür.

Esas ikâmetgâh ve çiftliğini merkez kabul edersek, diğer çiftlik, tarla, bağ ve bahçelerinin civardaki köylere dağılmış olduğu görülür. "Hayvanlar" ve "Hububat" grubundaki kalemlerin de yardımıyla, topraklarında ortakçıların çalıştığı ve hayvanlarını da onlara kiraya verdiği kolayca anlaşılır.

Çiftlik içinde bir konak, civar köylerde tarlalar, bağ ve bahçe, bir değirmen ve anbarlar ve işgücü olarak bir miktar hayvan ve buna ek olarak köylü emeği göz önüne getirilirse, kendi kendine yeterli mütevazı tarımsal bir örgüt karşımızda belirir.

3 — Ev eşyası: "Ev eşyası" grubuna I nolu listeden 2-57, 59-60, 62-73, 76-79, 120 nolu kalemler, II nolu listeden ise 1-5, 10, 47, 50,

58-70 nolu kalemler dahil edilmiştir. Bu grup I nolu listede % 2,52, II nolu listede ise % 4,26, toplam tereke aktifi içinde de % 2,91 öneminde bir yer tutmaktadır.

Her iki listede de sayı bakımından çoğunluğu ev eşyası grubuna giren kalemler oluşturmakta ise de, bunların değeri, kullanılmış ve yıpranmış eşya olmaları nedeniyle fiyatlandırmada pek bir şey tutmamaktadır. Değerli bir kaç top kumaş, bir iki gümüş eşya ve bir miktar bakır kap -kacak olmasaydı bu grubun toplam tereke içindeki önemi oldukça düşük kalırdı. Bir kişinin ev eşyasını onun sosyal yaşantısının bir aynası kabul edersek, bu grubun teferruatlıca incelenmesinde fayda vardır.

Ev eşyası şu alt gruplara ayrabiliriz:

	yatak yorgan şilte ve kılıfları	yasdık minder ve kılıfları	mutfak eşyası	çeşitli kumaşlar örtüler vs.	halı kilim seccade	diğer	Topl. (krş)
Gedegra	132,5	328	277,5	109	76	180	1103
Havza	71	—	120	266	30	45	532
TOPLAM (krş)	203,5	328	397,5	375	106	225	1635

1635 kuruş değerindeki toplam ev eşyasının büyük kısmının Gedegra'ya ait listede yer alması, onun esas ikametgâhının da bu listede yer aldığı bir delilidir. Havza'ya ait listede yasdık - minder cinsinden hiç bir şeyin bulunmaması ve Gedegra'ya oranla daha az sayıda yatak - yorganın yer alması da bunu kanıtlayan bir husustur.

a) Alt gruplama yapıldığında "mutfak eşyası"nın 397,5 krş ile birinci sırada yer aldığı görülmektedir. Bu alt grubu oluşturan kalemlerin sadece 290 krş'u "nuhas" adı altında listelere giren bakır kap-kacağa aittir. Âyanımızın vakiyyesi 2 kuruştan hesaplanan 145 vakiyye nuhası vardır.

b) 375 krş ile kumaş ve örtüler alt grubu ikinci sırada yer almaktadır. Peşkir ve kürk gibi bir iki kalem eşyayı da bu alt gruba soktuk. Bu grubun ikinci sırayı tutabilmesine en büyük sebep Havza listesinde görülen ve yeni olmaları muhtemel bir iki top kumaştır. Bu kumaşlar Halep çiçeklisi, Acem çiti, Halep Alacası gibi isimlerinden de anlaşılacağı üzere doğu kökenli kumaşlardır.

c) Yasdik ve minderler grubu ise bir Türk evindeki dekorasyonu ve yaşama tarzını gösterir bir ipucu olması bakımından ilginçtir. Türk ev hayatında minderin yeri ve önemi böylece ortaya çıkmaktadır.

Havza listesinde hiç minder ve yasdığın çıkmaması, daha önce de söylediğimiz gibi buranın devamlı bir ikâmetgâh yeri olmadığını göstergesi sayılabilir. Buna karşılık Gedegra listesinde irili-ufaklı 28 minder ve 6 minder kılıfı ile 36 yasdık ve 30 yasdık kılıfının yer aldığı görülür. Yasdiklar, ilerde temas edeceğimiz yatak-yorganlarla birlikte ele alındığında bir taşra konağında devamlı yaşayan nüfus (aile) hakkında bir fikir sahibi olmak mümkündür. Minder sayısı ise böyle bir konağın büyüklüğü hakkında bir fikir verebilir.

ç) “Diğer” alt grubuna I nolu listeden 10, 11, 16, 18, 19, 41, 52, 59, 60, 66, 68, 77 nolu kalemler, II nolu listeden de 1, 59, 70 nolu kalemler dahil edilmiştir.

d) Gedegra’daki listede 7 yatak, 2 şilte, 9 yorgan, 5 yatak kılıfı, Havza listesinde ise 2 yatak, 1 şilte, 4 yorgan ve 2 yatak kılıfı yer almıştır.

e) Halı ve kilimler önem bakımından ev eşyası içinde sonda yer alıyor. Havza’daki listede sadece 3 adet yeni kilim mevcutken, öbür listede 5 adet eski kilim, 1 adet kullanılmış seccade ve 1 adet te kullanılmış halice (?) vardır. Küçük boy yeni kilimlere 10 krş., eskilere de 3 krş. fiyat verilmiştir; daha büyük boy kullanılmış kilimler de tanesi 10 kuruştan değerlendirilmiştir.

Ev eşyası grubunu teferruatlıca gözden geçirdikten sonra dik-katimizi çeken bir noktaya değinmek istiyoruz: âyanımızın esas ikâmetgâhının Gedegra listesinde yer aldığını tesbit edebildiğimize göre top halindeki kumaşların, kullanılmamış çamaşırların ve yeni kilimlerin öbür listede yer almasına bakarak acaba bir sonuca varmak mümkün müdür? Akla gelen bir husus onun, bu zaman zaman oturduğunu söylediğimiz diğer evini belki daha güvenceli hissettiğinden bir depo şeklinde de kullandığıdır. Zaten Havza listesi bütünü itibarıyla âyanımız için esas güven kaynağı olabilecek kalemlerden oluşmaktadır.

4 — Hayvanlar: Hayvanlar grubunun toplam muhallefat içinde % 9,30 gibi bir önemle üçüncü sırayı tutabilmesinin Havza listesi sayesinde mümkün olduğu görülür. Nitekim Havza listesinin % 38,94 ünü hayvanlar teşkil ederken, Gedegra listesinde hayvanların nisbî

önemi % 0,85 gibi çok düşük bir seviyede kalmaktadır. Öte yandan Gedegra listesindeki hayvanlar sadece sığır cinsinden olduğu halde, Havza'daki listede daha çeşitli cinslere rastlanmaktadır. Cins ve sayı bakımından şöyle bir tablo düzenleyebiliriz:

	<u>Havza</u>	<u>Gedegra</u>
Ganem (koyun)	304	—
Kısrak	23	—
Katır	7	—
Tay	11	—
Merkeb	3	—
Sığır cinsinden olanlar ..	113	27

Âyanımızın Havza listesindeki hayvanları incelendiğinde, bunların % 9,3 nün başkalarında bulunduğu görülür: 24 adet kara sığır ineği ile 5 adet kara sığır öküzü ortakçıların ve civar köylülerin hizmetindedir. Gedegra listesindeki hayvanların hepsinin ise kendi hizmetinde olduğu anlaşılıyor.

5 — Hububat: Hububat grubuna listelerimizde hinta (buğday), şair (arpa), çıtır (?), mahlût (karışık) ve bulgur adı altında rastlanan kalemler alınmıştır. Bunlar sayım esnasında muhallefat sahibinin elinde olanı göstermektedir. Yani bir kısmı onun “mutfak mevcudu”, bir kısmı ise tarlalarının ürünü olup “anbar mevcudu” dur. Yalnız burada bir noktayı belirtmek gerekir: Havza listesinde yer alan “hububat” ın tamamının âyanımızın doğrudan kendisinin ziraat ettirdiği ürün olduğu anlaşılıyor. Buna karşılık Gedegra listesindekilerin yaklaşık olarak % 20 si başkalarının, yani ortakçı vs. nin ziraat edip de âyanımıza ait olan paydır.

Bu durum “Hayvanlar” grubunda görülenin tersidir: âyanımızın hayvanlarını başkalarının hizmetine vermesi Havza listesinde görülürken, topraklarını veriş i Gedegra listesinde görülür.

Her iki listedeki “Hububat” a ait mutlak değerler birbirine hemen hemen eşit olduğu görülmekte. Fakat nisbî değerler söz konusu olursa I nolu listede bu grup % 2,34 lük bir paya sahipken II nolu listede % 8,32 lik bir payla Havza'daki muhallefat içinde tarımsal özelliklerin daha ağır bastığının bir göstergesi olarak karşımıza çıkar.

6 — Silâhlar: Bu gruba I nolu listeden 74-75, II nolu listeden ise, 6-9, 49, 48, 51-57 numaralı kalemler girmiştir. I nolu Gedegra listesindeki silâhların değeri 65 kuruş tutarken, diğerinde 710 kuruşa varmaktadır. Tereke içindeki nisbî önemleri de sırasıyla % 0,14 ile % 5,69 dur. Toplam tereke aktifi içinde ise bu grup ancak % 1,37 lik bir paya sahiptir.

I nolu listede kesici cins silâha rastlıyamıyoruz. Buna mukabil Havza listesindeki silâhların değer bakımından yarısını kesici silâhlar oluşturmaktadır. Fakat silâhların ister kesici, ister ateşli cins olsun bir harp gereci olmalarının yanında ve ötesinde zevkli birer sanat eseri olmaları (simli, hâreli, kakmalı...) dikkati çekmektedir. Bu süslemeli ve altın veya gümüş kakmalı silâhlar liste içinde en değerli eşyaların başında gelmektedir. Öte yandan kanımızca Havza listesinin silâh bakımından Gedegra listesine üstünlük arzemesi, âyanımızın esas ve devamlı ikâmetgâhı hakkında daha önce söylediklerimiz hatırlanırsa, dikkati çeken bir husustur.

7 — Tarım aletleri: I nolu listede bu gruba girebilecek hiç bir kalem yoktur; II nolu listeden ise 41-44 nolu kalemler bu gruba girmiştir.

Tarımsal bir ortamdan söz ederken çift aleti grubunun toplam muhallefât içinde % 0,19 gibi çok düşük bir önemle karşımıza çıkması oldukça ilginç ve düşündürücüdür. Havza listesinde göstermelik de olsa çift aleti sayılabilecek bir iki şeye (4 araba, 4 saban demiri, döğen, 1 adet çapa gibi) rastlamamız, bu listenin diğerine kıyasla tarımsal özelliğinin bir belirtisi ise de, yine de tatmin edici olmaktan çok uzaktır. Bu durum karşısında akla gelebilecek şeyler şunlardır: 1) tarım aleti olabilecek diğer şeyler ya çok değersiz ve eski idi, onun için listelere girmedi veya 2) aletlerin bir kısmı tarım işçisine ait olduğundan musadere dışı kaldı. İkinci şıkkın doğru olması ihtimali fazla görünmekle beraber, tarım ekonomimizin geçmişi hakkında önemli sayılabilecek böyle bir ipucunun ancak başka verilerle kanıtlanması halinde bir anlamı ve değeri olacaktır. Biz burada tarihimizde, *tarım aletlerinin mülkiyeti meselesinin* ayrıca ve etraflıca incelenmesi gereken bir konu olarak durduğuna işaret edelim.

8 — Alacaklar: I nolu listede alacak kalemleri 80-95, 116-119; II nolu listede ise 46, 74-75 numaralardadır.

Âyanımızın bütün alacakları 38 391 kuruş tutmakta ve toplam tereke aktifi içinde % 68,33 gibi bir payla en önemli sırayı işgal etmektedir. Listeleri ayrı ayrı ele alırsak Havza'da bu oran % 25,99 iken, Gedegra'da % 80,40 a yükselmektedir.

“Alacaklar” grubu muhakkak ki “Borçlar” la beraber ele alındığında daha anlamlı olabilir. Borçları ayrıca ele alacağız, fakat şimdilik şunu söyleyelim ki, âyanımızın Havza'da 3 240 kuruşluk alacağına karşılık hiç borcu yokken, Gedegra listesinde 35 650 kuruşluk bir borç karşısında 35 151 krş.'luk bir alacağı vardır. “Alacaklar” muhasebe esaslarına göre aktif bir kalem olmasına rağmen, alacağı olup da borcu olmamak bir bakıma o an için (kısa dönem) elde mevcut olanın azalmasını ifade eden bir durum demektir. Yani diğer bir deyişle, âyanımızın sağlığında Havza'da fiilen elinde mevcut olanın tutarı alacağı kadar bir düşme gösterirken, Gedegra'da tersine, borcu alacağından fazla olduğundan aradaki fark kadar yükselecektir. Fakat musadere borç ve alacaklar için bir “hesaplaşma” âni olduğundan böyle bir şey söz konusu olamaz demektir. Orta veya uzun dönem söz konusu olur ise bir borç veya alacağın vâdesini ve tahsil edilebilirlik derecesini bilmeden, bunların o kişinin nakid ve malvarlığı üzerinde ne gibi bir etki yapabileceğini hesaplamak güçtür. Örneğimizde borç ve alacak kalemlerinin bu gibi özelliklerine ait herhangi bir kayıt yok. Ama biz yine de kendi kendimize sormadan edemiyoruz: acaba malları musadere edilenin diğer kişilerle alacak ve borçlar hakkındaki sözleşmeye dayalı özel hükümleri, musadere esnasında ne derece geçerlidir? Diyelim ki borçları devlet tek taraflı olarak vâdesine bakmadan musadereden hemen sonra ödeme yoluna gidebilir; fakat alacaklar karşı tarafın ödeme gücüne bağlıdır ve eğer varsa karşı taraf vâde ve taksitlerle ilgili özel hükümlerin saklı tutulmasını isteyecektir. Ne yazık ki merkezin bu konularla ilgili tutumunu şimdilik kesinlikle tesbit edebilme olanaklarına sahip değiliz.

Borç ve alacağın herşeyden önce bir itibar (kredi) göstergesi olduğunu burada belirtip, “Alacaklar” grubunun incelenmesine geçelim:

Âyanımızın Havza listesindeki alacaklarının hepsinin nakdi olduğu anlaşılıyor. Buradaki üç kalem alacağı sırasıyla şunlardır: 1. Mirasyedi oğlundan alacağı, 2. Halkta olan mahsul akçesi, 3. Ortakçılardan olan alacağı. Bu alacak kalemlerinin tarımsal ilişkiler

sonucu ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Buna karşılık Gedegra listesindeki alacak kalemlerinin bir kısmı aynı alacak şeklindedir. Nitekim I nolu listedeki 93-95 ve 119 nolu kalemler hububat şeklindeki alacaklardır. 35 151 kuruşluk toplam alacağının 1 405 kuruşu hububat adı altında aynı olacaktır.

Gedegra listesindeki alacakların senede bağlanmış olduğu açıkça ve özellikle belirtilmiştir. Fakat vâde ve taksitlerle ilgili bir hüküm yoktur. Senetlerin özellikle belirtilmesi bu alacakların ticarî özellikte olmalarına bir karine sayılabilir ise de, bu alacakların ne sebeple ve nasıl ortaya çıktığını tam ve kesin olarak bilebilmek olanak dışıdır. Fakat belli bir hata payı bırakarak, bazı ipuçlarından hareketle bu alacak ilişkileri hakkında bazı şeyler sezinlemek mümkün olabilir sanıyoruz:

Âyanımızın 33 746 kuruş tutarındaki nakdî alacaklarının 24 150 kuruşu, diğer bir deyimle % 71 i gayri müslimlerdendir. Bunlar içinde 10 bin ve 5 bin kuruş gibi tek kalem halinde ve tek kişiden alacaklar vardır. Karşımıza Kunduracı-oğlu, Gregos, Boğos, Boyacı Artin, Kalpakçı-oğlu, Artelini şeklinde çıkan bu gayri müslim isimlerin o yörenin tüccar veya esnafından olmaları ihtimali yüksektir. Acaba âyanımızın bunlardan alacağı nasıl bir ilişki sonucu ortaya çıkmıştır? Bu konuda çeşitli fikirler ileri sürülebilir, fakat kanımızca akla en yakın olanı şu olabilir: tarımsal faaliyetlerden sağlanan gelirler âyanımıza bir miktar tasarruf yapma olanakları sağlayınca, o bu tasarruflarını daha kârlı ve rizikosuz görünen faizcilığe ve ticarî hayata yöneltmiş olabilir. Onun doğrudan ticarî hayata girmediğini fakat tüccar ve esnafa kredi sağladığını ve sınırlı ortaklıklarla ticaretten pay almaya çalıştığını tahmin edebiliriz. Zamanın koşulları içinde de bir gayri müslime karşı faizle borç para verme meselesinde daha bir gönül rahatlığı duyacağı da açıktır.

Fakat bütün alacakları gayri müslimlerden değildir. 87 ve 88 nolu kalemlerde görüldüğü üzere civar köylerdeki bazı kişilerden de küçük de olsa alacakları vardır. 80, 81, 83 ve 84 nolu alacaklar da müslüman esnaf ve tacirden olabilir.

Geriye kalan alacak kalemlerinin (no. 86, 116-118) vergilerle ilgili olduğu açıkça belli olmaktadır. Fakat bunlar doğrudan doğruya vergi mükellefinden alacağı şeklinde olmayıp, vergi toplama işinde araya giren diğer ilgili veya işe müdahale edenlerden alacağı şeklinde gözükmektedir.

9 — Borçlar: Borçlar ve harçlar terekenin pasifini oluşturmakta.

II nolu listede âyanımızın hiç borcu yoktur. Bunu normal karşılamak gerekir, çünkü onun buralarda borçlu duruma düşebileceği bir çevresi yoktur. Civar köylülerle olan ilişkileri içinde olsa olsa alacaklı duruma geçebilir. Gedegra listesinde görülen yüksek seviyedeki borçlar da yine çevresindeki kişilerle ilgili değildir: âyanımız daha üst düzeydeki kişilere borçlu görünmektedir. Fazla açıklama yoksa da bu borçların, onlar namına idare ettiği arazi gelirlerinden doğduğu söylenebilir.

Karşımıza çıkan manzara ilginçtir: köylüler ve mahallî esnaf veya tüccar âyanımıza borçlu, âyanımız da daha üst düzeydeki bazı kişilere borçludur.

IV. FİYATLAR

Fiyatlarla ilgili bazı noktalara önceki sayfalarda değinmiştik. Şimdi fiyatlar hakkında genel olarak diğer bazı hatırlatmalarda bulunup listemizle ilgili verilere geçebiliriz.

Listelerimizde görülen fiyatların gerçek piyasa fiyatları olmadığını, sadece ön tahminden ibaret bir değerlendirme olduğunu yeniden hatırlatalım. Piyasa fiyatları terekenin satışından sonra belirlenecektir. Satış fiyatları ile değerlendirme fiyatı arasındaki fark incelenmeğe değer bir konudur. Fakat bir de musadere malının satış fiyatı ile herhangi bir malın satış fiyatı arasında bir farklılaşma olup olmadığını da araştırılması gerekir. Musadere olayıyla ilgili olarak daha önce değindiğimiz bazı sebepler yüzünden, terekenin satışı sırasında karşımıza çıkan *bazı mallara* ait fiyatların, yine gerçek piyasa fiyatı olamayacağını ve şüpheyle karşılanabileceğini belirtelim.

Fakat gerek fiyat takdirinde ve gerekse satış esnasında ortaya çıkabilecek olan bu oynaklıkların bir sınırı olduğunu kabul etmek gerekir. Bir kere fiyatları takdire pek yer bırakmayan ve satış sırasında düşük veya yüksekliği dikkati çekebilecek bazı mallar vardır (tabii satıştan herkesin haberi olması şartıyla). Biz herşeye rağmen muhalefat listelerindeki fiyatların çok ihtiyatla kullanılması gerektiği kanısındayız. Hele malın özelliklerine ait yeterli açıklamalar yoksa fiyat tarihiyle uğraşacaklar için bu fiyatlar çok yanıltıcı sonuçlar verebilir. Örneğin listelerimizde hayvanlar için verilen fiyatlar ele

almırsa görülür ki hayvanın yaşına vs. ne göre fiyatında büyük oynamalar mevcuttur. Hayvanın yalnız cinsine bakarak özelliklerini bir kenara itip sadece fiyatı almak veya özellikler belirtilmediği zaman bu yola girmek sakıncalı sonuçlar verecektir. O halde burada okuyucumuzu çeşitli mallarla ilgili olarak sakıncalı ortalamalarla oyalamaktansa doğrudan listelerimize göndermekte fayda vardır.

Mahm niteliğinden ötürü listelerdeki fiyatlar içinde en güvenilir olanların tahıl fiyatları olduğunu belirtelim. Listelerimizde bu fiyatlar şöyledir: buğday 10-11 krş., yulaf 2,5-4 krş., arpa 5-6 krş., çıtır 4-5 krş. (kilesi).

BELGE: I

Utufetlû defterdar Efendi

Takririnizin bend-i evvel ve sânisî müciblerince
emr-i âli ısdâr olunmuşdur. 14 R sene 223

Sâbika Havza ve Köpri kazaları âyanı Kôr İsmail-oğlu Hüseyin vefat idüb eshâb-ı servet ve yesârdan olduğu haber verildiğine mebni merkumun Havza ve Gedegra kazalarında vâki' bi'l-cümle muhallefâtı cânib-i mîrîden zabt ve tahrir ve kaimakam-ı sâbık Tayyar Paşa'ya bâ-temessük deyni olan 25 000 guruş evvel emirde içinden ifraz ve tarafına teslim ve muhallefât defteri dahi Dersaadet'e takdim ve tesyir olunmak bâbında sene-i sâbika evâhür-ı zilkâdesinde derkenarda mastûr sâdır olan emr-i şerif müşârün-ileyhin ittibâ'ından Mustafa kullariyle lede'l-vürûd müteveffay-ı merkumun ibtida Gedegra kazasında olan muhallefât ve zimemâtu ma'rifet-i şer' ve cümle ma'rifetleriyle lede'l-taharri 43 715 guruşa ve ba'dehû Havza kazasında vâki' muhallefât ve zimemâtu tahrir olundıkda 12 462 guruşa baliğ olub içinden 25 000 guruşluk zimemât ifraz ve müşârün-ileyhin matlûbına mahsûben sâbık kethüdası Ali Paşa ma'rifetiyle ahz ve tahsil olundığını ve kethüda-i mûmâ-ileyhin dahi 6 000 guruş ve müşârün-ileyhin halfilesi hanımın 3 000 guruş bâ-temessük alacakları olmağla ba'de's-sübütü's-şer'i işbu 9 000 guruş dahi paşa ve hanım-ı mûmâ-ileyhumaya zimemâtdan teslim olundığını ve müteveffay-ı merkumun Köpri kazası su yollarının nukud-ı mukarreresinden 1 600 guruş deyn-i müsbeti olmağla ol dahi tediye olundığını ve muhallefât-ı mezbûreden mûmâ-ileyh Ali Paşa'nın irâdesiyle Gedegra nâibine ve mübaşir-i merkuma kalemiyye ve mübaşiriyye olarak biner guruşdan

2 000 guruş ve kendi tarafından tefrik olunan âdemine 500 ve Havza kazasında olan muhallelât için dahi kalemiyye ve mübaşiriyye olarak Havza nâibine ve mübaşir-i merkuma 500 guruş virilüb maada tahmin-i kıymet olunan eşya bahasından ve zimemâtdan 17 507 guruş baki kaldığı beyaniyle ne güne irâde-i aliyyeleri buyrulur ise ol vechile hareket olunacağını Havza ve Gedegra nâibleri birer kıt'a i'lâmlarında başka ve mevcûd olan eşyanın fûrûht olunması için bir kıt'a emr-i âli isdâr buyrulmasını mübaşir-i merkum bir kıt'a arzıhalinde başka tahrir ve inha ve iki kıt'a muhallelât defteriyle tesyir itmeleriyle defatir-i merkume hulâsa itdirilüb imrâr-ı nazar ve iktizası sual olundıkda müteveffay-ı merkumenin kazain-i mezburinde zuhûr idüb kıymet takdir olunan muhallelât bahasının ve zimemâtının yekûnı 56 177 guruşa baliğ ve bâlâda beyan olunduğı vechile müşârün-ileyh Tayyar Paşa'nın ve halîlesinin ve mûmâ-ileyh Ali Paşa'nın ve su yolcuları vakfının bâ-temessükât matlûbları ve kalemiyye ve hıdmat-ı mübaşiriyye olarak ifraz olunan mebaliğın yekûnı dahi 38 650 guruşa reside olub yekûn-ı muhallelâtdan fûrunihade olundıkda kusur 17 527 guruşluk muhallelât ve zimemât bâki kaldığı ve muhallelât-ı mez-bûrenin cânib-i mîrîden zabtı irâde buyrulduğı sûrette zuhûr iden muhallelâta vaz' olunan tahmini ve takribini olmağla mahallinde ma'rifet-i şer' ve cümle ma'rifetleriyle ve mübaşir-i merkumın ma'rifet ve nezâretiyle taharri ve terfik olunarak değer bahalarıyle bey' ve fûrûht ve zimemât-ı bakiyesi dahi yerlü yerinden cem' ve tahsil olunub her neye baliğ olur ise sahih defteriyle maan getirüb *Hazine-i Âmire'ye teslim*e müsâadât olunması için mübaşir-i merkuma hitaben emr-i şerif isdârı husûsı menût-ı rey-i âli idüğü.

* * *

Bundan akdem firar ve ba'dehû vefat idüb kâffe-i muhallelâtı Cebbar-zâde Süleyman Beğ ma'rifeti ve hacedğandan Feyzullah Efendi nezâretiyle zabt ve fûrûht olunan Köprüli Çumulu-oğlu Emin Beğ'in Gedegra kazasında vâki' bir kıt'a bağçesini müteveffay-ı merkum Kör İsmail-oğlu Hüseyin fuzûlî zabt eylediğı beyaniyle kendülere redd ve i'tâ olunmasını merkum Emin Beğ'in veresei istida eylediklerini ve bu def'a merkum Hüseyin'in vârid olan muhallelâtı defterinde 600 guruş fiyat takdiriyle muharrer olan bağçenin reddi husûsunu Gedegra nâibi bir kıt'a i'lâmında tahrir ve inha idüb ancak merkum Emin Beğ'in mukaddema cânib-i mîrîden zabt ve

fürûht olunan emlâkinden konağı karşısında vâki' bir kıt'a köşk ve sâireyi müstemil bir kıt'a bağçe 700 guruş muaccele ile merkum Kôr İsmail-oğlu Hüseyin'e bey' ve fürûht olunmuş olduğu mukayyed olmağla bu sûretde verese-i merkumenin istida eyledikleri bağçe cânib-i mirîden fürûht olunan işbu bağçe midir yohsa âhar bağçe midir tahkik ve da'vâ-i vuku'a Dersaadet'e i'lâm olunmak için isti'lâmı hâvi emr-i şerif i'tâsı iktiza eylediği ma'lûm-ı devletleri buyruldıkda vech-i muharrer üzere evâmir-i şerife ısdârı husûsunda her ne vechile emr ve irâde-i aliyeleri buyrulur ise emr ü fermân devletlu saadetlu sultanım hazretlerinindir.

BELGE: II

(Liste 1)

GEDEGRA KAZASINDAKİ MUHALLEFAT
HESAPLARI

A. BİLCÜMLE MUHALLEFATI VE ALACAKLARI

	Kıymet (guruş)
1) Cumulu-zâde Emin Beğ'in cânib-i mirîden zabt olunub işтира eylediği bağçe, 1 bâb	600
2) Kadife köhne yasdık, 5 aded	20
3) Diğer köhne yasdık, 7 aded	21
4) Çit köhne şilte, 1 aded	5
5) Gılaf-ı (kılıf) şilte, 1 aded	5
6) Yan minderi, 2 aded	30
7) Gılaf-ı döşek, 1 aded	4
8) Servi sandık, kabîr, 1 aded	30
9) Servi sandık, sagîr, 2 aded	15
10) Köhne ..?... (okunamadı)	2
11) Ceviz [bir] mikdar	2
12) Penbe, 6 vakiyye	20
13) Beledî sandık, köhne, 3 aded	9
14) Yazma şilte-i köhne ma'a yüz yasdık, 2 aded	5
15) Gılaf-ı yan minder, sagîr, 1 aded	10

	Kıymet (guruş)
16) Esb çulı yüzi, 3 aded	8
17) Köhne kilim, 1 aded	3
18) Müsta'mel esb çulı, 1 aded	4
19) Köhne perde, 1	5
20) Ocak demiri ma'a maşa	2
21) Kadife köhne yasdık, 4 aded	16
22) Şayak köhne yasdık, 3 aded	6
23) Gılaf-ı yasdık, 20 aded	40
24) Müsta'mel dimi döşek, 1 aded	6
25) Basma döşek, köhne, 1 aded	4
26) Basma müsta'mel minder, 3 aded	9
27) Basma köhne döşek, 1 aded	5
28) Yazma döşek, sagır köhne, 1 aded	3
29) Sagır minder, 2 aded	2
30) Gılaf-ı şilte-i minder, 5 aded	20
31) Sagır yan minder, 7 aded	21
32) Sagır yan [minder], köhne, 2 aded	10
33) Kebîr yan [minder], 1 aded	15
34) Köhne yorgan, 1 aded	0,5
35) Kilim, müsta'mel, 1 aded	3
36) Hâlice, müsta'mel, sagır, 1 aded	5
37) Servi sandık, sagır, 1 aded	5
38) Ocak demiri ma'a maşa	2
39) Def'a ocak demiri	1,5
40) Köhne minder ma'a yasdık, 2 aded	2
41) Hatab ma'a çıra	20
42) Kadife köhne yasdık, 4 aded	16
43) Gılaf-ı yasdık, 10 aded	20
44) Köhne yorgan ma'a minder, 2 aded	4
45) Yan [minder], sagır, 2 aded	8
46) Yan [minder], kebîr, 2 aded	12
47) Def'a ocak demiri	2
48) Köhne minder, sagır, 1 aded	1
49) Köhne yasdık, 11 aded	22
50) Def'a yan minderi, kebîr, 2 aded	12

	Kıymet (guruş)
51) Def'a yan minderi, sagir, 2 aded	8
52) Köhne beğlik, 2 aded	2
53) Kebîr maşa (1 aded), sagir maşa (4 aded)	5
54) Ateş küreği (2 aded), sac ayak (3 aded), kebab şişi (1 aded)	5
55) Meydan sinisi, 1 aded	15
56) Nuhâs, 120 vakiyye	240
57) Pirinç çini (?), 3 aded	5
58) Bulgur ma'a hınta, 1 kile	15
59) Köhne çuval, 2 aded	6
60) Esâs-ı beyt	25
61) Def'a Köpri'de vâki' menzil, 1 bâb	400
62) Müsta'mel seccade, bayburdî, 1 aded	35
63) Haleb alacası nısf, 1	5
64) Çiçekli, top: 2	24
65) Pûşi-i cedit, 1 aded	50
66) Bükme çemaşur, 2 kat	20
67) Bükme peşkir, 3 aded	3
68) Köhne basma mak'ad, 1 aded	3
69) Basma köhne yorgan, 3 aded	20
70) Köhne kilim, 3 aded	30
71) Köhne ince yasdık ma'a kutnî şilte, 2 aded	7
72) İnce döşek, 2 aded	16
73) Kutnî döşek, 1 aded	10
74) Tüfenk sim bilezikli, 1 aded	40
75) Sim bilezikli şişhâne tüfenk, 1 aded	25
76) Döşek yüzi, 4 aded	20
77) Köhne kebîr fes ma'a yemeni, 2 aded	4
78) Kürek, köhne, 1 aded	15
79) İnce yorgan, 3 aded	25
80) Ekmekci-zâde Hacı Hüseyin'de bâ-temessük ikrâr mûcibince	1 500
81) Kırımlı Hacı Ahmed'de bâ-temessük ikrârı	1 150
82) Konderocı-oğlı'nda bâ-temessük ikrâr	500
83) Porsuk-oğlı Hacı Ali'de bâ-temessük ikrâr	1 150

	<u>Kıymet</u> (guruş)
84) Kasab Kara Hacı Ali Ağa'da bâ-temessük ikrâr ...	575
85) Zimmî Boyacı Artin'de bâ-temessük ikrâr	1 150
86) Müteveffay-ı mezbûrım uhdesinde olan voyvodalık malından ser-hâciyan Mustafa Ağa'nın iltizam eylediği damga ve duhan akçesi ikrâr	3 750
87) Gâruz (كاروز) karyesinde Topal Kethüdada bâ-temessük ikrâr	210
88) Süleyman karyesinde imam molla Mehmed'de bâ-temessük ikrâr	100
89) İkinci-oğlı (ابکنجی اوغلی) Gerügos zimmîde bâ-temessük ikrâr	5 000
90) İkinci-oğlı Boğos zimmîde bâ-temessük ikrâr	10 000
91) Kalpakçı-oğlı zimmîde bâ-temessük ikrâr mûcibince	5 000
92) Eşek-çekmez-oğlı Artelini zimmîde ikrâr	2 500
93) Emir-zâde seyyid Mehmed'de: hınta, 19 kile 15 ölçek (?)	240
94) Def'a Emir-zâde es-seyyid Mehmed'de: çıtır (چتر), 51,5 kile	206
95) Yulaf. Emir-zâde seyyid Mehmed'de, 2,5 kile	10
96) Çıtır (چتر), 81 kile	405
97) Hınta, 24 kile	264
98) Mahlût[a], 20 kile	120
99) Kara-sığır ineği, re's: 5	60
100) Def'a kara-sığır ineği ma'a dana, re's: 4	26
101) Kara-sığır tosunı, re's: 6	48
102) Def'a kara-sığır ineği düğesi, re's: 3	18
103) Bir yaşında dana, re's: 2	3
104) Câmûs düğesi, re's: 1	10
105) Kara-sığır öküzi, re's: 5	68
106) Câmûs öküzi, re's: 1 çift	140
107) Ortakçı Derviş'in ziraat itdiği hınta, 3 kile	33
108) Hizmetkâr Mustafa'nın ziraat itdiği tohum beyan şüd:	
Hınta : 6 kile	66
Şair : 2 kile	10
Çıtır : 3 kile	15

	<u>Kıymet</u> <u>(guruş)</u>
109) Ortakçı Minik Mehmed'in ziraat itdiği mahsûl:	
Hınta : 2 kile	22
Çıtır : 1 kile	5
110) Bekçi-oğlu Osman'ın ziraat itdiği mahsûl: hınta, 1 kile 1 çeyrek	13.75
111) Emil-oğlunun [ziraat itdiği]: hınta, 1 kile	11
112) Mustafa Köse'nin ziraat itdiği mahsûl: hınta, 2 kile..	22
113) Ekber Halim Ağa'nın ziraat itdiği: hınta, 2 kile ...	22
114) Dâire-i çiftlik ve erâzi mecmu'	2 500
115) Köpri'de vâki' menzil-i harem ve selâmlık	2 500
116) Sâbika Amasya mütesellimi Süleyman Ağa tarafın- dan bâ-buyruldı voyvoda olan hazinedârı Salih Ağa'- nın 4 mah müteveffay-ı mezbûrın voyvodalık ma- lından zabt ve tahsil eylediği	388
117) Mütesellim-i mûmâ-ileyh Süleyman Ağa'nın muka- taât-ı mezbûrın Kalemik kalemi karyesinin iltizam eylediği	400
118) Hâlâ âyan Yılık İbrahim Ağa'nın müteveffay-ı mez- bûrın voyvodalık malından Salih Ağa gittikten sonra Ramazan-ı şerif guresinden Zilhiccenin gayetine ge- linceye kadar ve 4 mahda tahsil eylediği rüsumât ...	373
119) Mütesellim-i mûmâ-ileyh tarafından Lâdik âyanı sey- yid Mehmed Ağa gelüb üç karyenin ve nefsi-i şehirde olan mahsûlâtı üzerine nezâreti olub kendü yediyle keyl idüb ve der anbar idüb defter mûcibince âyan-ı mûmâ-ileyh İbrahim Ağa'ya teslim eylediği zehâir:	
Hınta : 40 kile	400
Şair : 43 kile	258
Çıtır : 49 kile	196
Yulaf : 14 kile	35
Penbe : 20 vakiyye	60
120) Def'a Haleb alacası, 1 aded	12
CEM'AN YEKÛN	<u>43 715</u>

B. *MİNHA EL İHRACAT*

	Kıymet (guruş)
1) Rikâb-ı hümâyun kaimakamı es-seyyid Mahmud ve Tayyar Paşa hazretlerinin bâ-temessük alacağı	25 000
2) Sivas valisi Hafız Ali Paşa hazretlerinin bâ-temessük alacağı	6 000
3) Tayyar Paşa hazretlerinin halilesinin bâ-temessük alacağı	3 000
4) Müteveffay-ı mezbûrın zimmetinde olan Köpri kazasına sahibü'l-hayrın vakf eylediği su akçesi deyni bi's-sübütü's-şer'iyye	1 650
5) Paşay-ı müşârün-ileyhin inâyet buyurdıkları kalemiyye	1 000
6) Hıdmet-i mübaşiriyye, bu husûsa ta'yin olunan Mustafa Ağa'ya	1 000
7) Paşay-ı müşârün-ileyh tarafından me'mûr kılınan mübaşir el-hac Abdullah Ağa'ya	500
YEKÛN	38 150

C. *MİZAN*

— Aktifi	43 715
— Pasifi	38 150
BAKİYE	5 565

(Gedegra Hâkimi, mühür)

BELGE: III

(Liste 2)

HAVZA KAZASINDAKİ MUHALLEFAT HESAPLARI

Bâis-i defter oldur ki sâbika Havza âyanı olub bu esnâda vefat iden Kör İsmail-zâde Hüseyin'in emvâl ve eşya ve nukud ve bağ ve bağçe ve çiftlik ve zimemât ve hayvanât ve sâirinin bâ-emr-i celilü'l-şan vacibü'l-iz'an mübaşiri olan rikâb-ı hümâyun kaimakamı hami-

yetlu veliyyü'n-ni'âm es-seyyid Mahmud Tayyar Paşa hazretlerinin Çamaşurcusı yamağı Mustafa Ağa kulları ma'rifeti ve sâbık Sivas valisi Hafız Ali Paşa taraf-ı devletlerinden me'mûr buyrulan elhac Abdullah Ağa ma'rifeti ve ma'rifet-i şer' ve cümle châli ma'rifetleriyle yegân yegân tahrir ve terkıym ve *kıymet-i adileleri* kat' birle müteveffay-ı merkumın defter-i müfredatıdır ki ber vech-i âti beyan olunur:

A. BİLCÜMLE MUHALLEFATI VE ALACAKLARI

	Kıymet (guruş)
1) Şifâ-i şerif kitabı, cild- 1, nakdiyyesi	15
2) Haleb çiçeklüsi, 5 aded	100
3) Şerbab (شرباب), top, aded: 1	10
4) Küçük boy Haleb çiçeklüsi, 6 aded	36
5) Acem çiti, cedit, 1 top	5
6) Simlü Venedik pişdoh (pişdov), 1 çift	90
7) Def'a simlü pişdoh, 1 çift	65
8) Sim ile zevkli tüfenk hâre ma'a fişenk, 1 aded	70
9) Def'a tüfenk kara takım, 1	10
10) Sarı su tası, cedit, 6 aded	10
11) Ganem, aded: 304	1 320
12) Kara sığır ineği, re's: 2	15
13) Def'a kara sığır tosunu, re's: 1	5
14) Câmûs cevinesi (جوینہ سی) re's: 4	80
15) Câmûs ineği, balaksuz, re's: 11	330
16) Câmûs ineği, balaklu, re's: 3	100
17) Câmûs öküzi, re's: 7	350
18) Altı aylık katır, re's: 2	120
19) Altı aylık tay, re's: 5	75
20) Birer yaşında tay, re's: 6	150
21) İkişer yaşında katır, re's: 5	300
22) Hımar, re's: 2	20
23) Kısarak, re's: 23	900
24) Yund merkebi, re's: 1	50
25) Dereköy'de âsiyâb, göz aded: 5	250

	<u>Kıymet</u> (guruş)
26) Nurkemal-oğlı'nda olan sığırlar beyan:	
Kara sığır ineği ma'a dana, re's: 15	235
Def'a kara sığır ineği, re's: 9	135
27) Birer yaşında kara-sığır tosunu, re's: 18	270
28) Birer yaşında kara-sığır ma'a danalı, re's: 6	90
29) Kara-sığır düğesi, re's: 10	100
30) Birer yaşında kara-sığır danası, re's: 11	50
31) Def'a kara-sığır düğesi, re's: 2	12
32) Def'a kara sığır tosunu, re's: 4	25
33) Def'a sığır düğesi, re's: 4	24
34) Def'a kara-sığır ineği, re's: 1	12
35) Sivrikise'de olan mahsûl beyan:	
Hinta, 20 kile	200
Çıtır, 20 kile	100
Anbar, 4 aded	450
36) Menzil-i hariciye, dahiliye-i çiftlik	500
37) Çiftlik, erâzileriyle, 1 aded	400
38) Karye-i mezkûrda ortakçı önünde olan kara-sığır öküzü, çift: 1	40
39) Ilıca karyesinde Osman kethüda önünde olan kara-sığır öküzü, aded: 1	15
40) Ilıca'da Hatib-oğlı'nda kara-sığır öküzü, çift: 1	30
41) Sivrikise'de araba, 4 aded	50
42) Saban demüri ma'a urgan ve döğen, aded: 4	34
43) Şirevend (?) (شیره وند), köhne, 4 aded	15
44) Köhne çûbe (چوبه), (çapa?), 1 aded	10
45) Sivrikise'den Havza nâibi Hacı Osman yediyle Feyzi Ağa'nın alub Kavağ'a getürdiği mahsûl:	
Hinta, 3 kile	33
Şaîr ve Çıtır, 141 kile	705

Kıymet
(guruş)

46) Mirasyedi-oğlı'nın Hacı Hüseyin kethüda yediyle Sivri- kise'den aldığı hâlâ zimmetinde olan	690
47) Nuhas, 25 vakiyye	50
48) Sim buçak (bıçak), 2 aded	150
49) Tirebuzon (Trabzon) fişekliđi çerkesiyye, 1 aded ...	20
50) Sim kapak ma'a katı (قاطی), 1 aded	60
51) Sim hışt ma'a balta, 1 aded	50
52) Kılinc-ı saban, ağızlığı ve bendleri sim, 1 aded	80
53) Şam kılinc, ağızlığı sim, 1 aded	25
54) Şam geddâre, bendleri sim, 1 aded	30
55) Namlı köhne kılinc, 1 aded	10
56) İslimiye hâresi sim bilezikli tüfenk, 1 aded	40
57) Def'a sim bilezikli başı kıçı altın kakmalı İslimiye hâresi tüfenk, 1 aded	70
58) Cedid bükme kenefi, 15 aded	75
59) Çamaşûr-ı cedid ma'a 4 bağlık, kat: 4	15
60) Peşkir ve bir top kenefi, 3 aded	10
61) Köhne biniş kürki, 1 aded	30
62) Döşek yüzü, 2 aded	10
63) Alaca yorgan, 1 aded	10
64) Köhne kutnu (قوطنو) yorgan, 1 aded	10
65) Çit yorgan, 2 aded	10
66) Alaca döşek, 1 aded	8
67) Alaca şilte-i döşek, 1 aded	8
68) Kutnu döşek, 1 aded	15
69) Cedid kilim, 3 aded	30
70) Köhne kupa (?) (كوبه) çadır	15
71) Ilıca karyesinde olan tarlalar	250
72) Ereli (ارملی) karyesinde bir kıt'a tarla	50
73) Kemerez (كمرز) karyesinde kayalarda olan bağ, 1 aded	80
74) Zimem-i nâsda olan mahsûl akçesi	1 400
75) Def'a ortakçıları zimmetinde olan alacağı	1 150
CEM'AN YEKÛN	12 462

B. *MİNHA EL İHRACAT*

	Kıymet (guruş)
1) Kalemîyye olarak bu dâî'lerine paşay-ı müşârün-ileyhin inâyet buyurdıkları	250
2) Ve bu husûsa ta'yin buyrulan Mustafa Ağa kullarına hüdmet-i mübaşiriyye	<u>250</u>
YEKÛN	500

C. *MİZAN*

— Aktifi	12 462
— Pasifi	<u>500</u>
BAKİYE	11 962